

DR. DUSEK TAMÁS

Egy cikksorozat elé

Beszámoló „A Területi Statisztika fél évszázada” című műhelybeszélgetésről

A Területi Statisztika 2010-ben ötvenedik évfolyamához érkezett. Életútjának, az egyes időszakokra jellemző publikációinak és módszereinek áttekintésére – a szerkesztőség kérése nyomán – néhány kutató örömmel vállalkozott. Eddigi munkájuk bemutatására a Területi Statisztika szerkesztősége és az MTA Regionális Tudományos Bizottságának Kutatás-módszertani Albizottsága 2010. január 6-án a KSH-ban műhelybeszélgetést szervezett. A cikksorozatot író kutatók egy-egy évtized termésével foglalkoztak, a tanulmányok időrendben jelennek majd meg a folyóirat idei számaiban.

Dr. Nemes Nagy József a Kutatásmódszertani Albizottság elnökeként röviden bemutatta az MTA Regionális Tudományos Bizottságának, a regionális kutatások legmagasabb szintű, 1988-ban alakult testületének működését. A testület tagjai a regionális tudományhoz kötődő akadémikusok, akadémiai doktorok és PhD-fokozattal rendelkező kutatók.

Dr. Balogh Miklós, a Területi Statisztika főszerkesztője, a KSH elnökhelyettese bevezetőjében elsősorban a folyóirat küldetését, céljait tekintette át. Idézett az 1997-es újraindításkor megjelent Beköszöntőből, amit a KSH akkori elnöke, dr. Katona Tamás írt az akkori főszerkesztővel, Kovács Tiborral egyeztetve, és amely még ma is érvényesnek tekinthető. „1968-ban a Központi Statisztikai Hivatal a korábban Statisztikai Értesítő (1951–1956), majd Megyei és Városi Statisztikai Értesítő (1957–1967) címen megjelenő periodikáját Területi Statisztika című, kéthavonta megjelenő tudományos-szakmai folyóirattá alakította át. Az elődök hagyományait vállaló, de tartalmában jelentősen átalakuló lap munkájában arra törekedett, hogy fórumot adjon új módszertani elgondolásoknak, kísérleteknek, az ország területi egységei, településhálózata fejlődését, fejlesztését elemző tanulmányoknak. Vállalt célja volt, hogy interdiszciplináris műhelymunkát szervezen, hogy a folyóirat köré hívja és gyűjtse mindazokat a nem statisztikus szakembereket is – jelesül területi tervezőket, a földrajztudomány művelőit, a regionális kutatókat, a gyakorlati közigazgatás terület- és településfejlesztéssel foglalkozó szakembereit –, akiknek munkája, érdeklődési köre szorosan kapcsolódik a területi statisztikához.” A folyóirat ma is ezeknek az elveknek tesz eleget. A szerzők körének bővülése az elmúlt években szerencsésen alakult, a doktoranduszok publikációs kötelezettségeinek is köszönhetően a szerkesztői munkát inkább a legjobb tanulmányok kiválogatása jellemezte, a szerzők és tanulmányok szűkösségéből fakadó gondok nem léptek fel. A KSH célja, hogy a területi statisztika szakmai fejlesztésével bővítse saját elemzési lehetőségeit (különösen a kistérségekre), és minél több muníciót adjon a kutatóknak, amikor adatokra van szükségük.

Dr. Novák Zoltán az ötvenes évtizedet tekintette át, erről szóló tanulmánya a folyóirat jelen számában olvasható. Dr. Novák Zoltán 1952 óta dolgozik a KSH-ban, személy szerint mindenkit ismert az évtized szerzői közül. Tapasztalatai a későbbi évtizedekről szóló írások lektorálását, pontosítását is szolgálják. A folyóirat első száma 1951-ben

Statisztikai Értesítő címmel jelent meg, még A4-es formátumban, tartalmi szempontból inkább hasonlítva egy hatóság hivatalos közleményéhez, mint tudományos folyóirathoz. Kezdetben főleg belső használatra szolgáló értesítéseket közölt összeírások szervezési kérdéseiről, jutalmakról, büntetésekről, majd 1954-től jelentek meg benne az elemzéseket tartalmazó és módszertani tárgyú tanulmányok. Emellett nem voltak ritkák a szovjet statisztikai hivatal módszereit taglaló cikkek sem. Az 1956-os forradalom féléves kiesést okozott a lap megjelenésében, majd 1957-től neve Megyei és Városi Statisztikai Értesítőre változott, mérete A5-ösre módosult, félkemény borítást és tartalomjegyzéket kapott. A szerkesztőn kívül most már a szerkesztőbizottságot is megnevezték. A formai változások mellett a tartalom is módosult, jóval nagyobb súlya lett az elemzéseknek.

A hatvanas évekről e sorok írója beszélt. Abban az évtizedben folytatódott a lap fokozatos átalakulása, a hosszabb elemzéseket tartalmazó és módszertani tanulmányok súlyának bővülése, és az egyéb, inkább belső KSH-s szervezeti témák súlyának csökkenése. Ez megfigyelhető volt a hatvanas évek elején és közepén is, majd még inkább a lap nevének Területi Statisztikára változásával, 1968-tól. Tematikailag kezdetben a mezőgazdasági témájú tanulmányok relatív súlya volt a legnagyobb, összefüggésben azzal, hogy a megyei KSH-igazgatóságoknak akkoriban egyik fő feladata a mezőgazdasági összeírások végrehajtása volt.

Mai szemmel talán némileg furcsa az elemzések gyakori hivatkozása az öt éves tervekre és párthatározatokra. Dr. Balogh Miklós hozzászólásában két fontos megjegyzést tett, amely segíti a korszakban megjelenő tanulmányok tematikai és stílusbeli megértését. Egyrészt a Statisztikai Szemlének némiképp elsőbbsége volt az elméleti jellegű és módszertani tanulmányok közlésében. Másrészt a Területi Statisztika elsősorban a megyei igazgatóságok, illetve a központ területiséggel foglalkozó szakembereinek publikációs fóruma volt. Azokban az évtizedekben a KSH megyei igazgatóságainak egyik alapfunkciója a megyei tanácsok és pártbizottságok részére a gazdaságpolitika megvalósulását bemutató előterjesztések készítése volt. A tanulmányok egy része ezen előterjesztések felhasználásával született, a gazdaságpolitikai és ágazati összefoglalók átdolgozásával. Ezen túlmenően fontos témaként jelent meg az is, hogy az alap-, közép- és felsőfokú ellátási kötelezettségeknek hogyan tesznek eleget a különböző szintek.

A hetvenes évekkkel dr. Németh Nándor foglalkozik, de a havazás miatt Fonyódról nem tudott eljönni a rendezvényre. A nyolcvanas évek számait az 1987-es szüneteltetésig Lőcsei Hajnalka nézte át. A szerkesztőbizottság tagjai közül dr. Kőszegfalvi György a VÁTI-ban, dr. Bartke István az Országos Tervhivatalban, míg a többiek a KSH-ban dolgoztak. A szerzők nagyjából kétharmada a KSH-ban, egyharmada a VÁTI-ban, az Országos Tervhivatalban, az MTA Regionális Kutatások Központjában, illetve egyetemeken dolgozott. 1960-tól 1985-ig Barabás Miklós, utána rövid ideig Csahók Istvánné volt a lap főszerkesztője. Tematikusan, a folyóirat eredeti osztályozása szerint, a településhálózattal, a lakossági életkörülményekkel és a termelőerők területi elhelyezkedésével foglalkozó cikkek egyenlő arányban oszlottak el, az átfogó elemzések száma ezeknél jóval kisebb volt. Ágazatilag vizsgálva a mezőgazdaság változatlanul a legfontosabb téma maradt, 20% körüli részesedéssel, emellett az építőipar súlya szintén jelentős volt.

A folyóirat 1988 és 1997 között nem jelent meg. Ezt az évtizedet dr. Nemes Nagy József tekintette át a területi statisztika és a regionális kutatások tendenciái szempontjából. A rendszerváltozás a statisztikai adatgyűjtésre is kihatott. A T-STAR 1990-es és

2000-es összevetéséből kiderül, hogy a két év indikátorai között mindössze 10% közös rész van: elsősorban a demográfiai és egészségügyi indikátorok. A mutatók egy része eltűnt, más része pedig új típusú, korábban elő nem forduló, mint például a gazdasági szervezetekre vonatkozó statisztikák. Az évtizedben megjelentek a jelentős új adattermelő intézmények, mint az APEH és a Munkaügyi Központ, s az új statisztikák a személyi jövedelemadóról, a munkanélküliségről, a politikai földrajzról, a választásokról. Ezek közül az első kettő integrálódott idővel a T-STAR-ba. Az adatkezelés átállt a nyomtatott forrásokról az elektronikusakra. A kézzel rajzolt térképeket felváltotta a számítógépes kartográfia. Az évtizedre jellemző a közszékválási hullám, ami a településszintű idősorok összekapcsolhatóságát teszi nehezzé. A területi polarizáció hatására a térbeliség felértékelődött, a geográfusok mellett a közgazdászok, szociológusok, politológusok is érdemben kezdtek el foglalkozni térbeli kérdésekkel. Ugyanakkor a szüneteltetés miatt a Területi Statisztika kimaradt az 1990-es népszámlálás elemzéséből, valamint a térbeli terjedési folyamatok, diffúzió kutatásából, a térségtipizálásból. Ezekkel, illetve a területi kérdésekkel a KSH egyéb folyóiratai foglalkoztak, valamint a területi elemzések időközben színre lépő új folyóiratai, mint a Tér és Társadalom, a Comitatus, a Falu, Város, Régió. Bennük megjelentek kvantitatív, illetve területi statisztikai irányultságú tanulmányok, de nem ezek domináltak, így a Területi Statisztika átmeneti megszűnése fájó űrt teremtett.

A folyóirat 1997 végén bemutatkozó számmal indult újra, majd 1998-tól kezdődően ismét évi hat száma jelenik meg. Ezt az időszakot dr. Jakobi Ákos tekintette át. A KSH-ban dolgozó szerzők aránya csökkent a korábbi évtizedekhez képest, és nagyjából a szerzők felét teszi ki. A regionális politika, területfejlesztés hangsúlyosan jelent meg a témák között, hasonlóan az új városokról szóló ismertetésekhez. A tematikai osztályozást a hatvanas–nyolcvanas évekkel nem lehet teljesen harmonizálni a megjelenő új témakörök és a folyóirat szerkezeti változásai miatt.

Az egymást követő előadások a résztvevők és az előadók számára is jól érzékelhetővé tették a néhol lassú és nehezen észrevehető, néhol látványosabb időbeli változásokat. Ez a műhelybeszélgetést követő kötetlenebb eszmecsereből is kiderült. A kutatási terület szakirodalmának ismerete nemcsak az elmúlt néhány évre vonatkozóan, hanem hosszabb időtávra visszamenően is alapkövetelmény az intellektuális hagyományok iránt érzékeny kutatók számára. A rendezvény és az év folyamán megjelenő áttekintő tanulmányok remélhetőleg ösztönzik majd a Területi Statisztika régebbi évfolyamainak átnézését és a tematikusan, módszertanilag időtálló tanulmányok felhasználását, akár forrásanyagként, akár újabb kutatások inspirálójaként. Ezt fogja megkönnyíteni a folyóirat régebbi számainak ígért jövőbeli digitalizálása.

Kulcsszavak: statisztikatörténet, KSH, MTA Regionális Tudományos Bizottság, Területi Statisztika.

Resume

The Research Methodology Subcommittee of Regional Science Committee of the National Academy of Science held a round table session in the Hungarian Central Statistical Office with the aim to introduce preparatory works of a 6 part-article-series on the 49 volumes of the Regional Statistical Journal and on the 10 years of suspension period. Before the authors' reports, dr. Miklós Balogh, the Editor-in-Chief of the journal, the Vice President of the HCSO, spoke about the significance of the journal, and about the circumstances of the re-launch of the journal, about the aim of regional statistical analyses, underlining the importance of analyses at micro-regional level. The exchange of views lead by Prof. József Nemes Nagy, was summarized by one of the authors of the article series to be launched in the January issue.